

**Barbara Białas,
Jerzy Gierusz**

REZERWY NA ZOBOWIĄZANIA JAKO KATEGORIA KSZTAŁTUJĄCA OBRAZ PRZEDSIĘBIORSTWA ZAWARTY W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

Streszczenie

Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o wpływ rezerw na zobowiązania na sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, przygotowane zgodnie z regulacjami Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Celem głównym pracy jest ustalenie stopnia oddziaływania kosztów i przychodów powstających w związku z tworzeniem i rozwiązywaniem rezerw na wynik finansowy spółki oraz udziału rezerw na zobowiązania w sumie pasywów, a także w całkowitym zadłużeniu przedsiębiorstwa. Za podmiot badań przyjęto pięć grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie. Główną metodą badawczą wykorzystaną w pracy była analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych wybranych spółek oraz krytyczna analiza literatury przedmiotu, w tym regulacji polskich i międzynarodowych. W warstwie teoretycznej artykułu sformułowano ogólne pojęcie rezerw, wskazano na ich funkcje oraz dokonano klasyfikacji omawianej kategorii. W ujęciu wąskim, wyodrębniono rezerwy na zobowiązania, w podejściu szerokim – wydzielono ponadto rezerwy kapitałowe, odpisy z tytułu utraty wartości aktywów oraz rezerwy przy braku kontynuowania działalności. Wyniki badań wskazują, iż w dwóch grupach kapitałowych – Agora i Azoty, oddziaływanie rezerw na obraz przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniu finansowym był relatywnie niewielki. Dotyczy to zarówno wyniku finansowego, jak i pasywów bilansu. Natomiast w trzech spółkach energetycznych (Tauron, PGE i Enea), rezerwy w dużo większym stopniu kształtowały tak wynik finansowy, jak i zadłużenie badanych podmiotów. W skrajnym przypadku – grupa Tauron w 2019 roku raportowała stratę w wysokości 11,7 mln zł – gdyby nie tworzyła rezerw na zobowiązania, byłby to zysk w kwocie 1,3 mld zł.

Słowa kluczowe: pojęcie i zakres rezerw, klasyfikacja rezerw, tytuły rezerw.

EFFECT OF PROVISIONS ON FINANCIAL POSITION PRESENTED IN THE FINANCIAL STATEMENTS

Summary

The article is an attempt to answer the question about the impact of provisions on the financial statements of the capital groups prepared in accordance with International Financial Reporting Standards. The main objective of the work is to determine the scale of impact of incomes and expenses arising in connection with the

creation and release of provisions on the company's financial result and the share of provisions in the total liabilities of the enterprise. Five capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange were subject of the research. The main research method used in the work was the analysis of consolidated financial statements of selected companies and a critical analysis of the literature on the subject, including Polish and international regulations. In the theoretical part of the article, the general concept of provisions is explained, their functions are indicated and the classification of the discussed category is made. Different categories of provisions were presented, and in the wider context, capital reserves, impairment losses and provisions made in the absence of going concern basis were discussed. The results of the research indicate that in two capital groups – Agora and Azoty, the impact of provisions on the financial picture of the company included in the financial statements was relatively small. This applies to both the financial result and the financing structure in the balance sheet. On the other hand, in three entities from the energy sector (Tauron, PGE and Enea), provisions to a much greater extent shaped both the financial result and the debt structure. In an extreme case – the Tauron Group in 2019 reported a loss of PLN 11.7 million, if it did not create provisions for liabilities, it would be a profit of PLN 1.3 billion.

Keywords: the concept and scope of provisions, classification of provisions, categories of provision.

Wstęp

Rezerwy są jedną z kluczowych kategorii prawa bilansowego. Oddziałują na wielkość i strukturę pasywów, wynik finansowy oraz inne całkowite dochody, a tym samym na płynność, a także rentowność przedsiębiorstwa. Wśród szeroko rozumianych rezerw wyróżnia się grupa rezerw na zobowiązania, bowiem ich utworzenie skutkuje wprost wzrostem kosztów i zobowiązań, a rozwiązanie – powstaniem przychodów i spadkiem zobowiązań, a ponadto stosowne kwoty można ustalić jedynie drogą szacunków.

Głównym celem artykułu jest ocena wpływu rezerw na zobowiązania na obraz przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniu finansowym. Wpływ ten badano w dwóch aspektach: udziału rezerw na zobowiązania w pasywach bilansu oraz oddziaływaniu kosztów/przychodów powstających przy tworzeniu/rozwiązaniu rezerw na wynik finansowy wybranych podmiotów. Cele poboczne to: omówienie pojęcia i zakresu rezerw w rachunkowości oraz scharakteryzowanie wybranych rezerw na zobowiązania. Podmiotem badań uczyniono pięć grup kapitałowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Metody badawcze zastosowane w pracy, to przede wszystkim analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych wybranych spółek, a ponadto krytyczna analiza literatury przedmiotu i aktów prawnych. Wśród tych ostatnich, szczególnie dużo uwagi poświęcono Międzynarodowym Standardom Rachunkowości (MSR), ustawie o rachunkowości (uor) oraz Krajowym Standardom Rachunkowości (KSR). Okres badań to lata 2019–2021. Badania empiryczne

oraz studia literaturowe prowadzone w celu napisania niniejszego artykułu realizowano w ramach seminarium magisterskiego prowadzonego pod kierunkiem współautora.

1. Pojęcie, funkcje i klasyfikacja rezerw

W najbardziej szerokim znaczeniu, rezerwy to zasoby majątkowe zatrzymane przez jednostkę dla pokrycia strat możliwych do poniesienia w przyszłości. W gospodarce finansowej przedsiębiorstwa rezerwy pełnią dwie zasadnicze funkcje¹:

- 1) stanowią zabezpieczenie przed grożącym ryzykiem,
- 2) urealnijają wynik finansowy poprzez jego zmniejszenie już w okresie, kiedy ryzyko zaistniało, a nie wówczas, gdy stratę rzeczywiście poniesiono.

Z jednej strony działania takie chronią przedsiębiorstwo przed podziałem zawyżonego zysku, z drugiej zaś gwarantują, że sprawozdanie finansowe dostarcza interesariuszom informacji przydatnych i wiernie odzwierciedlających rzeczywistość. Rezerwy, poprzez zmniejszenie ryzyka gospodarczego, są narzędziem stabilizacji finansowej, służą tym samym realizacji koncepcji zachowania kapitału oraz kontynuacji działalności.

Klasyfikacja rezerw opiera się na dwóch podejściach²:

- 1) *sensu stricto* (podejście wąskie),
- 2) *sensu largo* (podejście szerokie).

W ujęciu wąskim mówimy o rezerwach na zobowiązania, w tym biernych rozliczeniach międzyokresowych kosztów. W podejściu szerokim, obok rezerw na zobowiązania, wyróżnia się³:

- 1) rezerwy kapitałowe,
- 2) odpisy z tytułu utraty wartości aktywów,
- 3) rezerwy przy braku kontynuowania działalności.

Rezerwy kapitałowe wyróżnia szereg istotnych cech⁴:

- 1) są elementem składowym kapitału własnego przedsiębiorstwa,

¹ Gierusz J., *Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości*, ODDK Gdańsk 2010, s. 100.

² Gmytrasiewicz M., *Dylematy kwalifikacji rezerw*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu”, Wrocław 2003, Nr 992; Kabalski P., *Rezerwy na zobowiązania – rodzaje i prezentacja w bilansie*, IV Ogólnopolski kongres praktyki rachunkowości, materiały konferencyjne, Warszawa 2003; Kalita J., Żuchowska H., *Dylematy tworzenia rezerw na zobowiązania*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, Lublin 2012, tom 4.

³ Gmytrasiewicz M., *Rezerwy a koncepcja jasnego i rzetelnego obrazu [w:] Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, pod red. J. Wojtyły, Wydawnictwo AE, Katowice 2000.

⁴ Gierusz J., *Plan kont z komentarzem*, ODDK, Gdańsk 2019.

- 2) podstawę ich tworzenia stanowią – obok ustawy o rachunkowości – regulacje ustawy z dnia 15 września 2000 r., Kodeks spółek handlowych, ewentualnie zapisy umowy lub statutu jednostki,
- 3) źródłem ich powstania może być zysk netto, premia emisyjna, aktualizacja wartości aktywów lub wpłaty właścicieli,
- 4) można je wykorzystać tylko na cele, dla których zostały utworzone,
- 5) są bezterminowe – tworzy się je na cały okres istnienia spółki,
- 6) kwoty tych rezerw mogą być ustalane dokładnie, nie wymagają więc szacunków.

Rezerwy zaliczane do grupy, o której mowa służą przede wszystkim utrzymaniu ciągłości działania spółki – pokryciu strat, jakie mogą powstać w przyszłości⁵.

Kolejną kategorią szeroko rozumianych rezerw są odpisy z tytułu utraty wartości aktywów⁶. W prawie międzynarodowym problematykę tę regulują między innymi: MSR 36 „Utrata wartości aktywów”, MSR 19 „Świadczenia pracownicze”, MSR 41 „Aktywa biologiczne”, „MSR 2 „Zapasy” oraz MSSF 9 „Instrumenty finansowe”. Na gruncie polskim omawianemu zagadnieniu poświęcono stosowne zapisy ustawy o rachunkowości (art. 28 ust. 7; art. 32 ust. 4; art. 34 ust. 5; art. 35 ust. 2 i 3; art. 35b) oraz KSR nr 4 „Utrata wartości aktywów”. Zgodnie z pkt. 6 MSR 36 odpis z tytułu utraty wartości stanowi nadwyżkę wartości bilansowej składnika aktywów lub ośrodka wypracowującego środki pieniężne ponad jego wartość odzyskiwalną. Przez tę ostatnią należy rozumieć wyższą z dwóch kategorii: wartość godziwą pomniejszoną o koszty sprzedaży lub wartość użytkową, to jest bieżącą, szacunkową wartość przyszłych przepływów pieniężnych, których oczekuje się z dalszego użytkowania danej pozycji aktywów lub ośrodka wypracowującego przepływy pieniężne. Odpisy aktualizujące przede wszystkim chronią jednostkę przed prezentacją w sprawozdaniu finansowym aktywów w zawyżonej wartości. Dotyczy to głównie obiektów, które w znacznej części lub w całości utraciły przydatność gospodarczą, a więc nie przyniosą w przyszłości przewidywanych korzyści ekonomicznych.

W skład rezerw sensu largo wchodzi ponadto rezerwy tworzone przy braku kontynuowania działalności⁷. Zgodnie z art. 5 ust. 2 uor przy stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości, przyjmuje się założenie, że jednostka będzie kontynuowała działalność w niezmnieszonej istotnie zakresie. Jeżeli kierownik podmiotu uzna, iż założenie, o którym mowa nie jest zasadne, to zgodnie z art. 29 ust. 1 uor następuje nie tylko zmiana zasad wyceny aktywów, ale

⁵ Poniatowska L., *Rezerwy kapitałowe i ich znaczenie w działalności jednostki gospodarczej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, Nr 2.

⁶ Szadzińska A., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 36 „Utrata wartości aktywów”* [w:] *MSSF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza, M. Gierusza, Gdańsk 2017, s. 555–586.

⁷ Kaczmarczyk A., *Koszty w postępowaniu restrukturyzacyjnym i upadłościowym w świetle regulacji prawnych*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2018, Nr 524.

należy także „utworzyć rezerwę na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności”. Różnica powstała z ponownej wyceny aktywów oraz utworzenia rezerwy „wpływa na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny” (art.29 ust. 2a uor). Omawianej problematyce poświęcony jest KSR nr 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności”. Zgodnie z pkt. 5.8 tego standardu, przykładami kosztów i strat, na pokrycie których tworzy się wspomnianą rezerwę są między innymi⁸:

- 1) opłaty ponoszone w związku z postępowaniami sądowymi i notarialnymi,
- 2) koszty wycen dokonanych przez rzeczoznawców,
- 3) odprawy pracownicze,
- 4) odszkodowania dla kontrahentów,
- 5) koszty postępowania upadłościowego,
- 6) opłaty za archiwizację dokumentów.

Obok wymienionych, istotną część rezerw każdej jednostki stanowią te, tworzone na zobowiązania.

2. Rezerwy na zobowiązania

W myśl pkt. 11 MSR 37 rezerwy na zobowiązania – na tle zobowiązań handlowych – wyróżnia „niepewność co do terminu poniesienia lub kwoty przyszłych nakładów ...”. Rezerwy, o których mowa tworzy się po spełnieniu trzech warunków (pkt. 14 MSR 37)⁹:

- 1) wystąpienia obecnego obowiązku (prawnego lub zwyczajowego), wynikającego ze zdarzeń przeszłych,
- 2) prawdopodobieństwa lub konieczności wydatkowania środków w celu wypełnienia obowiązku,
- 3) możliwości wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku.

Zdarzenie przeszłe (inaczej obligujące), skutkujące powstaniem obecnego obowiązku, może wynikać z aktualnych przepisów prawa (np. regulacji w zakresie ochrony środowiska naturalnego), podpisanych przez przedsiębiorstwo umów (np. udzielania gwarancji na sprzedawane produkty) lub jest to zwyczajowo oczekiwany obowiązek (np. po ogłoszeniu planu restrukturyzacji).

⁸ KSR 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności”, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej, z dnia 10 sierpnia 2021r. poz. 1019.

⁹ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, IFRS, SKwP, Warszawa 2013, s. 1122; Gościński K., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”* [w:] *MSSF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza i M. Gierusza, ODDK Gdańsk 2017, s. 950–974; Iwasieczko B., *Zobowiązania, rezerwy i pozycje warunkowe* [w:] *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, pod red. B. Nity i W. Hasika, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 312–332.

Warunek drugi utworzenia rezerwy zostaje spełniony „jeśli bardziej możliwe jest, że do zaistnienia zdarzenia dojdzie, niż to, że do niego nie dojdzie” (pkt. 23 MSR 37). Inaczej kryterium to można sformułować następująco – prawdopodobieństwo wydatkowania środków w celu realizacji obowiązku powinno być w ocenie jednostki większe niż 50 %.

Kolejnym kryterium utworzenia rezerwy jest wiarygodny szacunek kwoty obowiązku. Z reguły podmioty nie mają z tym większych trudności. Można się tu posiłkować obowiązującym prawem (np. co do wysokości ustawowych odsetek za zwłokę), doświadczeniem z lat ubiegłych czy opiniami ekspertów. Jeżeli któryś z wymienionych warunków utworzenia rezerwy nie zostanie spełniony (np. powstał możliwy, a nie obecny obowiązek), jednostka ujawnia informację o zobowiązaniu warunkowym.

Na tym tle, szerszego komentarza wymaga kategoria rozliczeń międzyokresowych biernych. W świetle pkt. 11 MSR 37 pozycja ta obejmuje zobowiązania przypadające „...do zapłaty za dobra lub usługi, które zostały dostarczone /wykonane, ale nie zostały opłacone, zafakturowane lub formalnie uzgodnione z dostawcą”. Stopień niepewności jest tu znacznie mniejszy niż w przypadku rezerw. W polskim prawie bilansowym są to dostawy niefakturowane. Natomiast bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, to w świetle art. 39 ust. 2 uor, obok dostaw niefakturowanych, także zobowiązania wynikające z potrzeby „...wykonania, związanych z bieżącą działalnością, przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, a także przyszłych świadczeń wobec nieznanych osób, których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana...”. Jak podkreśla KSR nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”, są to rezerwy związane bezpośrednio z działalnością operacyjną jednostki (pkt. 2.3. KSR nr 6)¹⁰.

Według załącznika nr. 1 do ustawy o rachunkowości (MSR-y tej kwestii nie regulują), rezerwy na zobowiązania prezentuje się z podziałem na¹¹:

- 1) rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego,
- 2) rezerwy na świadczenia emerytalne i podobne (z dalszym podziałem na długo i krótkoterminowe),
- 3) pozostałe rezerwy (z dalszym podziałem na długo i krótkoterminowe).

W wymiarze międzynarodowym, tryb tworzenia i wykorzystania rezerw na odroczony podatek dochodowy reguluje MSR 12 „Podatek dochodowy”. W skali kraju traktuje o tym art. 37 uor oraz KSR nr 2 „Podatek dochodowy”. Każda

¹⁰ Krajowe Standardy Rachunkowości z ustawą o rachunkowości, ODDK, Gdańsk 2014, s. 464.

¹¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 120 z późn. zm.).

z wymienionych regulacji bazuje na metodzie zobowiązań bilansowych¹². Rezerwy, o których mowa, uznaje się zawsze za długoterminowe. Zgodnie z art. 37 ust. 5 uor „Rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego tworzy się w wysokości kwoty podatku dochodowego, wymagającej w przyszłości zapłaty, w związku z występowaniem dodatnich różnic przejściowych, to jest różnic, które spowodują zwiększenie podstawy obliczenia podatku dochodowego w przyszłości” (podobne zapisy zawiera pkt 5 MSR 12). Dodatkowo różnice przejściowe powstają, gdy wartość księgowa aktywów jest większa od jego wartości podatkowej lub wartość księgowa zobowiązania jest mniejsza od jego wartości podatkowej. Typowe przykłady dodatnich różnic przejściowych po stronie aktywów to między innymi¹³:

- 1) naliczone memoriałowo, lecz nie otrzymane odsetki od należności,
- 2) ustalone na dzień bilansowy dodatnie różnice kursowe od aktywów wycenianych w walucie obcej,
- 3) niższe od podatkowych odpisy amortyzacyjne, naliczane od wartości środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,
- 4) nadwyżka ceny rynkowej ponad cenę nabycia lub koszt wytworzenia, przy wycenie nieruchomości inwestycyjnych w wartości godziwej.

Po stronie pasywów dodatnie różnice przejściowe powstają rzadziej – są to przykładowo dodatnie różnice kursowe naliczone memoriałowo na dzień bilansowy od zobowiązań wycenianych w walucie obcej.

Drugą grupę rezerw stanowią rezerwy na świadczenia pracownicze i podobne¹⁴. Według polskich regulacji są one ujmowane w księgach rachunkowych jako bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów. Zgodnie z pkt. 5 MSR 19 „Świadczenia pracownicze”, kategoria ta obejmuje¹⁵:

- 1) krótkoterminowe świadczenia pracownicze (np. płatne urlopy wypoczynkowe oraz płatne zwolnienia chorobowe),
- 2) świadczenia po okresie zatrudnienia (np. opieka medyczna po okresie zatrudnienia),
- 3) pozostałe długoterminowe świadczenia pracownicze (np. nagrody jubileuszowe, odprawy pośmiertne),

¹² Skrodzka V., *Bieżący i odroczony podatek dochodowy w kształtowaniu wyniku finansowego netto przez małe podmioty gospodarcze*, „Studia Ekonomiczne” 2017, Nr 333; Gierusz B., *Modele alokacji podatku dochodowego w teorii i praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005.

¹³ KSR 2 „Podatek dochodowy”, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów z dnia 28 lipca 2010 r. Nr. 7 poz. 31.

¹⁴ Sierpińska-Sawicz A., *Rezerwy na świadczenia pracownicze w spółkach górniczych*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, Nr 4; Gościński K., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 19 „Świadczenia pracownicze”, [w:] MSFF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza i M. Gierusza, ODDK, Gdańsk 2017.

¹⁵ Gościński K., *Międzynarodowy standard Rachunkowości nr 19... op.cit.*, s. 981–1002.

- 4) świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy (np. odprawy emerytalne).

Rezerwy na świadczenia pracownicze i podobne tworzą jednostki jeżeli wymagają tego przepisy prawa i wewnętrzne regulaminy wynagradzania, a kwota zobowiązania z tego tytułu jest istotna. Dla oszacowania kwoty rezerwy, duże spółki korzystają z reguły z usług aktuariusza. Zgodnie z pkt. 7 MSR 1, zyski i straty aktuarialne odnosi się na inne całkowite dochody.

Tytuły pozostałych rezerw obejmują pozycje niezaliczane do dwóch pierwszych grup, są to przykładowo¹⁶:

- 1) przewidywane straty z operacji gospodarczych w toku,
- 2) koszty napraw gwarancyjnych oraz z tytułu rękojmi i poręczeń,
- 3) skutki toczących się procesów sądowych,
- 4) przewidywane koszty likwidacji szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu,
- 5) rezerwy na restrukturyzację.

Ostatnia z wymienionych pozycji dotyczy planowanych kosztów i strat, jakie podmiot może ponieść realizując proces restrukturyzacji¹⁷. Proces ten jest „zaplanowanym i kontrolowanym przez kierownictwo programem, który zmienia w sposób istotny (a) zakres działalności prowadzonej przez jednostkę lub (b) sposób, w jaki działalność ta jest prowadzona” (MSR 37 pkt 10). Obowiązek utworzenia rezerwy pojawia się, gdy podmiot przygotował i opublikował szczegółowy plan restrukturyzacji, wzbudzając tym samym u zainteresowanych stron przekonanie, że przyjęty program działania będzie realizowany.

Obok szeregu pozytywnych aspektów tworzenia rezerw należy także wskazać na niebezpieczeństwa, jakie niesie ze sobą wykorzystywanie tego narzędzia polityki rachunkowości. Dotyczy to zjawiska kształtowania wyniku finansowego. K. Grabiński zalicza tworzenie i rozwiązywanie rezerw (obok np. odpisów z tytułu utraty wartości aktywów) do długoterminowych uznaniowych korekt memoriałowych, które umożliwiają tzw. „wygładzanie” zysków¹⁸.

3. Rezerwy na zobowiązania w sprawozdaniach finansowych badanych spółek

Badaniami objęto skonsolidowane sprawozdania finansowe pięciu grup kapitałowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Są to:

¹⁶ Gościński K., *Międzynarodowy standard Rachunkowości nr 37...* op. cit., str. 953.

¹⁷ Kowalak R., *Koszty restrukturyzacji w świetle prawa bilansowego i prawa restrukturyzacyjnego*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2017, nr 480; Kuzior A., *Rezerwy na restrukturyzację i ich odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 58.

¹⁸ Grabiński K., *Determinanty kształtowania wyniku finansowego w teorii i praktyce europejskich spółek giełdowych*, Wydawnictwo UE, Kraków 2016, s. 142.

- 1) Agora S.A. – spółka zajmuje się wydawaniem periodyków (np. „Gazety Wyborczej”), produkcją i dystrybucją filmów, prowadzeniem serwisów internetowych i stacji radiowych (np. Tok FM oraz Złote Przeboje),
- 2) Tauron Polska Energia S.A. – grupa działa w branży energetycznej, oferując oprócz energii instalacje fotowoltaiczne i pompy ciepła,
- 3) Grupa Azoty S.A. – funkcjonuje w przemyśle chemicznym, produkując głównie nawozy mineralne, azotowe i wieloskładnikowe,
- 4) Polska Grupa Energetyczna S.A. – spółka wytwarza i rozprowadza energię elektryczną, w tym także pochodzącą ze źródeł odnawialnych,
- 5) Enea S.A. – spółka jest jednym z trzech największych w Polsce wytwórców energii.

Dobór próby badawczej był celowy, a za decydujące kryteria uznano zakres, szczegółowość i dostępność informacji o tytułach tworzonych i rozwiązywanych rezerw. Ważnym czynnikiem była również porównywalność w czasie i przestrzeni prezentowanych informacji w aspekcie ciągłości formy dokonywanych ujawnień. Próbę dobrano spośród grup kapitałowych notowanych w latach 2019–2021 na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, sporządzających skonsolidowane sprawozdania finansowe na podstawie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej.

W pierwszym etapie analizy zbadano wpływ rezerw na pasywa wybranych grup kapitałowych oraz ich udział w zadłużeniu. Ważną kwestią było także zidentyfikowanie struktury rezerw. Ustalono ponadto udział rezerw długoterminowych i krótkoterminowych w łącznej wysokości rezerw tworzonych przez oceniane przedsiębiorstwa.

Drugi etap badania skupiał się na analizie oddziaływania utworzonych i rozwiązanych rezerw na wynik finansowy poszczególnych grup kapitałowych. Wyjątek stanowi grupa Tauron, w której został zbadany jedynie wpływ nadwyżki rezerw rozwiązanych (utworzonych) na wynik netto tej jednostki. Rozbieżność ta wynika z formy not objaśniających do sprawozdania finansowego. Zbadano także wpływ kosztów (przychodów) związanych ze zmianą stanu rezerwy na świadczenia pracownicze na wynik oraz na inne całkowite dochody.

Grupa Agora

Pierwszą grupą objętą badaniem wpływu rezerw na pasywa oraz na wynik finansowy jest Agora. Początkowo skupiono się na udziale tej kategorii w sumie bilansowej oraz w całkowitej kwocie zobowiązań, co przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1. Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz udział rezerw w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy Agora w latach 2019–2021.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Wartość rezerw (w tys. zł), w tym:	14.297	12.903	11.731
- rezerwy długoterminowe	10.659	9.273	9.335
- rezerwy krótkoterminowe	3.638	3.630	2.396
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	74,55	71,87	79,58
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	25,45	28,13	20,42
Udział rezerw w sumie bilansowej (w %)	0,74	0,64	0,59
Udział rezerw w sumie zobowiązań (w %)	1,37	1,09	1,03

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Agora.

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 1., rezerwy długoterminowe stanowiły ponad 70 % rezerw ogółem, tworzonych w grupie Agora. Zarówno udział rezerw w sumie zobowiązań, jak i w sumie bilansowej wykazywał tendencję spadkową. Największy spadek odnotowano w roku 2020, co było spowodowane wykorzystaniem znacznej części rezerwy na reorganizację oraz rezerw na odsetki, kary i podobne. Rezerwy w badanej spółce w latach 2019-2021 miały nieznaczny udział w sumie pasywów i w łącznej kwocie zadłużenia. Wskaźniki struktury rezerw w grupie Agora zostały zaprezentowane w tabeli nr 2.

Tabela 2. Struktura rezerw grupy Agora w latach 2019–2021 (w %).

Tytuł rezerwy	2019	2020	2021
Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	45,56	47,53	49,79
Rezerwa na świadczenia emerytalne	25,13	24,01	31,92
Rezerwa na reorganizację	9,69	6,88	1,92
Rezerwa na odsetki, kary i podobne	10,39	6,85	7,78
Rezerwa na sprawy sporne	0,63	0,62	1,63
Rezerwa na koszty związane z umowami rodzącymi obciążenia	1,62	-	-
Rezerwa na udzielone gwarancje i poręczenia	-	6,61	3,18
Rezerwa na koszty wynagrodzeń i odprawy dla byłych członków zarządu	-	1,74	3,07
Rezerwa na restrukturyzację nośników reklamowych	-	3,26	0,71
Pozostałe rezerwy	6,99	2,52	-
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Agora.

W grupie Agora w analizowanym okresie dominowały rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz na świadczenia emerytalne i podobne. Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego stanowiła niemal połowę wartości rezerw tworzonych przez badane przedsiębiorstwo. Na taki stan rzeczy miały wpływ różnice przejściowe między amortyzacją podatkową i bilansową oraz różnice przejściowe z tytułu leasingu.

Wartość utworzonych oraz rozwiązanych rezerw wpływających na wynik finansowy zaprezentowano w tabeli nr 3. Pokazano także udział tej kategorii w zysku (stracie) netto.

Tabela 3. Udział (utworzonych) i rozwiązanych rezerw w zysku netto grupy Agora w latach 2019–2021 z wyjątkiem rezerwy na świadczenia pracownicze.

Nazwa pozycji	2019	2020	2021
Utworzone rezerwy (w tys. zł)	(1.290)	(2.901)	(1.229)
Rozwiązane rezerwy (w tys. zł)	502	1.292	1.266
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	6.006	(130.239)	(46.642)
Udział utworzonych rezerw w zysku (stracie) netto (w %)	21,48	(2,23)	(2,63)
Udział rozwiązanych rezerw w zysku (stracie) netto (w %)	8,36	(0,99)	(2,71)

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Agora.

W latach 2019–2020 można było zaobserwować przewagę wysokości utworzonych rezerw nad rozwiązanymi, co doprowadziło do obciążenia wyniku finansowego grupy. W roku 2021 miała miejsce sytuacja odwrotna. Zwraca uwagę wysoki udział utworzonych rezerw (21,48 %) w zysku netto roku 2019. Z uwagi na brak informacji w notach o wpływie rezerw na świadczenia emerytalne na wynik finansowy dokonano jedynie analizy zysków i strat aktuarialnych, mających wpływ na wysokość innych całkowitych dochodów, co przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Zyski (straty) aktuarialne i ich udział w innych całkowitych dochodach w latach 2019–2021 w grupie Agora.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Inne całkowite dochody (w tys. zł)	(133)	604	(360)
Zyski (straty) aktuarialne (w tys. zł)	(164)	746	(448)
Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach (w %)	123,31	123,51	124,44

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Agora.

W wyniku zmian założeń aktuarialnych, zyski (straty) z tego tytułu wpływały istotnie na wysokość innych całkowitych dochodów badanej spółki. Szczególnie w latach 2019 i 2021 spowodowały one znaczący spadek tej kategorii. Wpływ na zmianę zysków (strat) aktuarialnych mogła mieć rosnąca inflacja, która doprowadziła do wzrostu wysokości świadczeń.

Grupa Tauron Polska Energia

Kolejną grupą objętą badaniem była Tauron Polska Energia, działająca w branży energetycznej. Wartość rezerw oraz ich udział w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz udział rezerw w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy Tauron Polska Energia w latach 2019–2021.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Wartość rezerw (w tys. zł), w tym:	4.641.000	4.213.000	4.579.000
- rezerwy długoterminowe	2.581.000	2.055.000	1.966.000
- rezerwy krótkoterminowe	2.060.000	2.158.000	2.613.000
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	55,61	48,78	42,94
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	44,39	51,22	57,06
Udział rezerw w sumie bilansowej (w %)	9,63	9,52	9,58
Udział rezerw w sumie zobowiązań (w %)	17,68	16,45	16,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Tauron Polska Energia.

Na początku badanego okresu w grupie Tauron dominowały rezerwy długoterminowe. Zmiana nastąpiła w latach 2020–2021, kiedy to rezerwy krótkoterminowe przekroczyły próg 50 % wartości rezerw ogółem. Powodem takiej sytuacji był spadek rezerwy na odroczony podatek dochodowy, która była ujmowana jedynie w zobowiązaniach długoterminowych oraz wzrost rezerwy na zobowiązania z tytułu świadectw pochodzenia energii i emisji CO₂, ujmowanej w zobowiązaniach krótkoterminowych. Procentowy udział rezerw w sumie pasywów grupy był znaczny i kształtował się na poziomie ok. 10 %. Zaobserwowano niewielkie jego wahania w badanym okresie. Udział rezerw w sumie zobowiązań spółki wykazywał tendencję spadkową od 17,7 % w roku 2019 do 16,3 % w roku 2021. Zbadano także strukturę rezerw w analizowanym przedsiębiorstwie, co przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Struktura rezerw grupy Tauron Polska Energia w latach 2019–2021 (w %).

Tytuł rezerwy	2019	2020	2021
Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	13,04	10,30	16,18
Rezerwy na świadczenia pracownicze	30,83	25,07	19,50
Rezerwy na koszty demontażu środków trwałych i rekultywację terenu	14,93	16,16	9,87
Rezerwy na zobowiązania z tytułu świadectw pochodzenia energii i emisji CO ₂	29,69	41,54	41,28
Rezerwa na bezumowne korzystanie z nieruchomości	1,90	1,83	1,62
Rezerwy na umowy rodzące obciążenia	4,14	1,35	8,91
Rezerwy na spory sądowe, roszczenia od kontrahentów i pozostałe rezerwy	5,43	3,75	2,64
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Tauron Polska Energia.

Największy udział w strukturze rezerw mają rezerwy na zobowiązania z tytułu świadectw pochodzenia energii i emisji CO₂, co jest charakterystyczne dla przedsiębiorstw sektora energetycznego. Również wysoki udział wykazują rezerwy na świadczenia pracownicze. Dominują tu rezerwy na nagrody jubileuszowe oraz na świadczenia po okresie zatrudnienia. Wpływ utworzonych i rozwiązanych rezerw na wynik grupy przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Udział nadwyżki rezerw utworzonych nad rozwiązanymi w zysku (stracie) netto grupy Tauron w latach 2019–2021 z wyjątkiem rezerwy na świadczenia pracownicze.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Nadwyżka rezerw utworzonych nad rozwiązanymi (w tys. zł)	(1.359.355)	(1.732.000)	(2.962.000)
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	(11.683)	(2.173.000)	385.000
Udział nadwyżki rezerw utworzonych nad rozwiązanymi w zysku (stracie) netto (w %)	11.635,32	79,71	769,35

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Tauron Polska Energia.

W badanym okresie grupa Tauron odnotowała znaczną nadwyżkę rezerw utworzonych nad rozwiązanymi. Oznacza to, że rezerwy poważnie obciążały wynik finansowy spółki. Powodem takiej sytuacji była potrzeba tworzenia du-

żych rezerw na zobowiązania z tytułu świadectw pochodzenia energii i emisji CO₂. Gdyby nie utworzono rezerw, wyniki netto badanej spółki byłyby radykalnie różne od raportowanych. Przykładowo, w roku 2019 zamiast straty w wysokości 11,7 mln zł, byłby to zysk w kwocie 1,3 mld zł.

Wpływ kosztów (przychodów) związanych z rezerwą na świadczenia pracownicze na wynik finansowy oraz na inne całkowite dochody grupy zaprezentowano w tabeli 8.

Tabela 8. Wpływ zmian stanu rezerwy na świadczenia pracownicze na zysk (stratę) netto oraz na inne całkowite dochody w latach 2019–2021 w grupie Tauron Polska Energia.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Inne całkowite dochody (w tys. zł)	(101.853)	(189.000)	480.000
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	(11.683)	(2.173.000)	385.000
Zyski (straty) aktuarialne ujęte w innych całkowitych dochodach (w tys. zł)	(137.264)	(144.000)	118.000
Koszty (przychody) mające wpływ na stan rezerwy odnoszone w wyniku finansowym (w tys. zł)	119.073	(292.000)	171.000
Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach (w %)	134,77	76,19	24,59
Udział kosztów (przychodów) mających wpływ na stan rezerwy w wyniku finansowym (w %)	1.019,24	(13,44)	44,42

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Tauron Polska Energia.

Dane zawarte w tabeli 8 wskazują na znaczny wpływ zmiany stanu rezerw na świadczenia pracownicze oraz zysków (strat) aktuarialnych na inne całkowite dochody badanej spółki.

Grupa Azoty

Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz udział rezerw w sumie bilansowej i w sumie zobowiązań badanej grupy przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz udział rezerw w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy Azoty w latach 2019–2021.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Wartość rezerw (w tys. zł), w tym:	1.225.708	1.326.672	1.170.979
- rezerwy długoterminowe	1.135.325	1.231.305	1.023.758
- rezerwy krótkoterminowe	90.383	95.367	147.221
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	92,63	92,81	87,43
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	7,37	7,19	12,57
Udział rezerw w sumie bilansowej (w %)	7,91	7,29	4,95
Udział rezerw w sumie zobowiązań (w %)	15,74	13,38	7,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych Grupy Azoty.

W strukturze rezerw Grupy Azoty dominują rezerwy długoterminowe – ich udział malał z 92,6% w roku 2019 do 87,4% w roku 2021. Udział rezerw w sumie bilansowej i w zobowiązaniach ogółem wykazywał również tendencję spadkową. W odniesieniu do sumy bilansowej, na przestrzeni badanych lat, było to zmniejszenie z 7,9% do blisko 5 %, a w relacji do zadłużenia z 15,5% do ok. 8%.

Tabela 10. Struktura rezerw grupy Azoty w latach 2019–2021 (w %).

Tytuł rezerw	2019	2020	2021
Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	37,63	39,68	35,04
Rezerwa na świadczenia pracownicze	42,61	41,15	40,77
Rezerwa na sprawy sądowe	0,90	1,21	1,97
Rezerwy na ochronę środowiska	16,08	15,37	7,69
Pozostałe rezerwy	2,86	2,41	4,62
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych Grupy Azoty.

Największy udział w rezerwach grupy Azoty miały rezerwy na świadczenia pracownicze, w tym z tytułu nagród jubileuszowych i odpraw emerytalnych oraz rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Na te ostatnie wpływ wywarły różnice przejściowe między wartością księgową i podatkową należ-

ności z tytułu dostaw i usług oraz aktywów finansowych. Odnotować także należy znaczny udział rezerw na ochronę środowiska.

W tabeli 11 przedstawiono wartość utworzonych oraz rozwiązanych rezerw w relacji do zysku netto Grupy Azoty.

Tabela 11. Udział (utworzonych) i rozwiązanych rezerw w zysku (stracie) netto grupy Azoty w latach 2019–2021 z wyjątkiem rezerwy na świadczenia pracownicze.

Nazwa pozycji	2019	2020	2021
Utworzone rezerwy (w tys. zł)	(22.373)	(7.771)	(39.703)
Rozwiązane rezerwy (w tys. zł)	15.564	12.857	2.763
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	407.673	355.410	633.687
Udział utworzonych rezerw w zysku (stracie) netto (%)	5,49	2,19	6,27
Udział rozwiązanych rezerw w zysku (stracie) netto (%)	3,82	3,62	0,44

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych Grupy Azoty.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 11, w latach 2019 i 2021 kwota rezerw utworzonych przekraczała sumę rezerw rozwiązanych, co prowadziło do zmniejszenia wyniku finansowego grupy. Jednak w całym badanym okresie wpływ rezerw na zysk grupy Azoty należy uznać za niewielki. Analiza wpływu kosztów (przychodów) związanych z rezerwą na świadczenia pracownicze na wynik finansowy oraz na inne całkowite dochody została przeprowadzona w tabeli 12.

Tabela 12. Wpływ zmian stanu rezerwy na świadczenia pracownicze na zysk (stratę) netto oraz na inne całkowite dochody w latach 2019–2021 w Grupie Azoty.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Inne całkowite dochody (w tys. zł)	(31.945)	290	14.773
Zyski (straty) aktuarialne ujęte w innych całkowitych dochodach (w tys. zł)	(29.908)	(20.061)	41.532
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	407.673	355.700	633.687
Koszty (przychody) mające wpływ na stan rezerwy odnoszone w wyniku finansowym (w tys. zł)	38.970	(14.712)	21.419
Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach (w %)	93,62	6.917,59	281,13
Udział kosztów (przychodów) mających wpływ na stan rezerwy w wyniku finansowym (w %)	9,56	4,14	3,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych Grupy Azoty.

W latach 2019–2020 grupa podniosła duże straty aktuarialne dotyczące programu świadczeń pracowniczych – miało to istotny wpływ na wartość innych całkowitych dochodów. W roku 2021 trend się odwrócił i w opisywanym obszarze odnotowano znaczny zysk. Wpływ na taką sytuację miał wzrost minimalnego wynagrodzenia, zmiana stopy dyskontowej oraz podwyższenie kwoty bazowej dla obliczania nagród jubileuszowych. Na kwotę wyniku finansowego istotny wpływ wywarła również zmiana stanu rezerw na świadczenia pracownicze, w tym na nagrody i na niewykorzystane urlopy. W latach 2019 i 2021 doprowadziło to do obciążenia wyniku grupy.

Grupa PGE

Wartość rezerw, udział rezerw w sumie bilansowej oraz w kwocie zadłużenia grupy zostały przedstawione w tabeli 13.

Tabela 13. Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy PGE w latach 2019–2021.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Wartość rezerw (w tys. zł), w tym:	14.938.000	18.863.000	21.561.000
- rezerwy długoterminowe	10.572.000	11.552.000	8.961.000
- rezerwy krótkoterminowe	4.366.000	7.311.000	12.600.000
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	70,77	61,24	41,56
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	29,23	38,76	58,44
Udział rezerw w sumie bilansowej (w %)	19,24	23,12	24,24
Udział rezerw w sumie zobowiązań (w %)	43,28	49,52	53,01

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy PGE.

W strukturze rezerw grupy PGE w latach 2019 i 2020 znaczną przewagę miały rezerwy długoterminowe, jednak w roku 2021 nastąpiło odwrócenie tej relacji na rzecz rezerw krótkoterminowych. Przyczyną takiej sytuacji był istotny wzrost rezerwy z tytułu niedoboru uprawnień do emisji gazów cieplarnianych, która w całości jest ujmowana jako krótkoterminowa. Innym powodem wzrostu udziału rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem jest spadek rezerwy na koszty rekultywacji, która w przeważającej części jest ujmowana w zobowiązaniach długoterminowych. Należy podkreślić znaczny i rosnący udział rezerw w sumie bilansowej badanej grupy (w 2021 roku było to ponad 24 %) oraz w zobowiązaniach ogółem (w 2021 roku było to ponad 53 %). W tabeli 14 przedstawiono strukturę rezerw w analizowanej grupie.

Tabela 14. Struktura rezerw grupy PGE w latach 2019–2021 (w %).

Tytuł rezerw	2019	2020	2021
Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	6,16	1,83	1,86
Rezerwa na świadczenia pracownicze	20,52	17,40	12,32
Rezerwa na koszty rekultywacji	44,51	43,00	28,18
Rezerwa z tytułu niedoboru uprawnień do emisji gazów cieplarnianych	23,64	33,49	53,58
Rezerwa na wartość praw majątkowych przeznaczonych do umorzenia	3,83	3,12	1,28
Rezerwa na roszczenia z tytułu bezumownego korzystania z nieruchomości	0,48	0,33	0,05
Pozostałe rezerwy	0,85	0,82	2,72
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy PGE.

W strukturze rezerw badanej grupy dominują dwa tytuły: rezerwy na koszty rekultywacji oraz rezerwy z tytułu niedoboru uprawnień do emisji gazów cieplarnianych – razem jest to od 68 % w 2019 roku do ponad 81 % w roku 2021. Dużo mniejsze znaczenie mają rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego oraz na świadczenia pracownicze. Tabela 15 przedstawia wpływ rozwiązanych i utworzonych rezerw na wynik finansowy badanej grupy kapitałowej.

Tabela 15. Udział (utworzonych) i rozwiązanych rezerw w zysku (stracie) netto grupy PGE w latach 2019–2021 z wyjątkiem rezerwy na świadczenia pracownicze.

Nazwa pozycji	2019	2020	2021
Utworzone rezerwy (w tys. zł)	(4.303.000)	(7.426.000)	(13.106.000)
Rozwiązane rezerwy (w tys. zł)	64.000	154.000	96.000
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	(3.928.000)	148.000	3.945.000
Udział utworzonych rezerw w zysku (stracie) netto (%)	109,54	5017,57	332,22
Udział rozwiązanych rezerw w zysku (stracie) netto (%)	1,63	104,05	2,43

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy PGE.

W latach 2019–2021 badana grupa odnotowała znaczną przewagę rezerw utworzonych nad rozwiązanymi, co miało negatywny wpływ na jej wynik finansowy. Szczególny był tu rok 2020, w którym nadwyżka rezerw utworzonych nad rozwiązanymi wyniosła aż 7,3 mld zł. O taką kwotę byłby wyższy zysk netto tego roku, który wyniósł tylko 148 mln zł. W tabeli 16 przedstawiono wpływ zmiany rezerwy na świadczenia pracownicze na wynik finansowy oraz na inne całkowite dochody grupy PGE.

Tabela 16. Wpływ zmian stanu rezerwy na świadczenia pracownicze na zysk (stratę) netto oraz na inne całkowite dochody w latach 2019–2021 w grupie PGE.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Inne całkowite dochody (w tys. zł)	(493.000)	125.000	959.000
Zyski (straty) aktuarialne ujęte w innych całkowitych dochodach (w tys. zł)	(266.000)	(235.000)	404.000
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	(3.928.000)	148.000	3.945.000
Koszty (przychody) mające wpływ na stan rezerwy odnoszone w wyniku finansowym (w tys. zł)	208.000	85.000	(105.000)
Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach (w %)	53,96	188,00	42,13
Udział kosztów (przychodów) mających wpływ na stan rezerwy w wyniku finansowym (w %)	5,30	57,43	(2,66)

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy PGE.

Zyski i straty aktuarialne realizowane w badanej grupie miały istotny wpływ na wartość innych całkowitych dochodów – dotyczy to zwłaszcza roku 2020. Znaczący wzrost tej pozycji w roku 2021 był spowodowany zmianą przewidywanego wskaźnika inflacji, stopy dyskontowej oraz przewidywanych kosztów usług medycznych.

Grupa Enea

Ostatnią grupą, gdzie przeprowadzono analizę stanu rezerw na zobowiązania jest Enea. Wartość rezerw oraz ich udział w sumie bilansowej i w całkowitej kwocie zadłużenia przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17. Wartość rezerw, udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem oraz udział rezerw w sumie bilansowej i w zobowiązaniach grupy Enea w latach 2019–2021.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Wartość rezerw (w tys. zł), w tym:	3.966.018	5.084.359	6.042.532
- rezerwy długoterminowe	2.249.630	2.487.738	2.409.091
- rezerwy krótkoterminowe	1.716.388	2.596.621	3.633.441
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	56,72	48,93	39,87
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)	43,28	51,07	60,13
Udział rezerw w sumie bilansowej (w %)	12,04	17,01	17,45
Udział rezerw w sumie zobowiązań (w %)	22,78	30,27	31,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Enea.

W badanej grupie w latach 2019–2021 udział rezerw długo i krótkoterminowych w rezerwach ogółem kształtował się na podobnym poziomie. Udział rezerw w sumie bilansowej i w sumie zobowiązań systematycznie wzrastał, osiągając w 2021 roku odpowiednio wielkości 17,5 % oraz 31 %. Największą dynamikę wzrostu odnotowano w roku 2020, gdy rozpoczęła się pandemia COVID-19. W tabeli 18 przedstawiono wskaźniki struktury rezerw w grupie Enea.

Tabela 18. Struktura rezerw grupy Enea w latach 2019–2021 (w %).

Tytuł rezerwy	2019	2020	2021
Rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	10,42	8,75	7,84
Rezerwa na świadczenia pracownicze	26,78	23,46	17,55
Rezerwa na świadectwa pochodzenia energii	4,98	3,45	6,25
Rezerwa na koszty likwidacji zakładu górniczego	4,11	3,96	2,00
Rezerwa na bezumowne korzystanie z gruntów	5,30	4,72	3,53
Rezerwa na inne zgłoszone roszczenia	5,82	5,16	4,96
Rezerwa na rekultywację składowiska	2,30	2,30	1,04
Rezerwa na zakup praw do emisji CO ₂	31,10	37,27	47,32
Pozostałe rezerwy	9,19	10,93	9,51
Razem	100,00	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Enea.

Wśród tytułów rezerw tworzonych w grupie Enea dominowały rezerwy na zakup praw do emisji dwutlenku węgla. Ich udział w strukturze rezerw systematycznie rósł od 32,1 % w 2019 roku do 47,3 % w roku 2021. Drugimi pod

względem znaczenia były rezerwy na świadczenia pracownicze – udział tej pozycji malał od 26,8 % w 2019 roku do 17,6 % w roku 2021. W tabeli 19 przedstawiono wpływ utworzonych i rozwiązyanych rezerw na wynik finansowy badanej grupy.

Tabela 19. Udział (utworzonych) i rozwiązyanych rezerw w zysku (stracie) netto grupy Enea w latach 2019–2021 z wyjątkiem rezerwy na świadczenia pracownicze.

Nazwa pozycji	2019	2020	2021
Utworzone rezerwy (w tys. zł)	(73.543)	(82.820)	(39.323)
Rozwiązane rezerwy (w tys. zł)	151.869	29.568	17.766
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	540.697	(2.234.337)	1.786.470
Udział utworzonych rezerw w zysku (stracie) netto (w %)	13,60	(3,71)	2,20
Udział rozwiązyanych rezerw w zysku (stracie) netto (w %)	28,09	(1,32)	0,99

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Enea.

Znaczący wpływ rezerw na wynik finansowy grupy Enea dostrzegalny jest jedynie w roku 2019. Udział utworzonych rezerw w zysku (stracie) netto w tym roku wyniósł 13,6 %, a rezerw rozwiązyanych – 28 %. Rok 2019 wyróżnił się ponadto tym, iż kwota rezerw rozwiązyanych przekraczała wartość rezerw utworzonych, co było korzystne z punktu widzenia wyniku finansowego. W tabeli 20 przedstawiono wpływ zysków (strat) aktuarialnych na inne całkowite dochody grupy Enea.

Tabela 20. Wpływ zmian stanu rezerwy na świadczenia pracownicze na zysk (stratę) netto oraz na inne całkowite dochody w latach 2019–2021 grupy Enea.

Analizowana kategoria	2019	2020	2021
Inne całkowite dochody (w tys. zł)	(70.410)	(151.081)	297.271
Zyski (straty) aktuarialne (w tys. zł)	(85.281)	(77.658)	103.808
Zysk (strata) netto (w tys. zł)	540.697	(2.234.337)	1.786.470
Koszty (przychody) mające wpływ na stan rezerwy odnoszone w wyniku finansowym (w tys. zł)	55.173	38.135	(32.424)
Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach (w %)	121,12	51,40	34,92
Udział kosztów (przychodów) mających wpływ na stan rezerwy w wyniku finansowym (w %)	10,20	1,70	(1,81)

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych grupy Enea.

Udział zysków (strat) aktuarialnych w innych całkowitych dochodach grupy Enea w badanych latach – mimo trendu spadkowego – był znaczny, mieścił się bowiem w przedziale od 35 % (rok 2021) do 121 % (rok 2019). Paradoksalnie, kwoty zysków (strat) aktuarialnych w tym okresie wzrosły.

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków.

Tworzeniu i rozwiązywaniu rezerw na zobowiązania towarzyszy szereg subiektywnych wyborów. Ocenie kierownictwa jednostki podlegają między innymi:

- czynniki generujące ryzyko poniesienia straty – co prowadzi do podjęcia decyzji o tworzeniu lub zaniechaniu tworzenia rezerwy,
- termin utworzenia rezerwy – wszak nie ma tu obcych dokumentów źródłowych, które wyznaczałyby stosowny moment, a kryteria wskazane w przepisach nie są jednoznaczne,
- kwota rezerwy,
- termin rozwiązania rezerwy, jeżeli ryzyko poniesienia straty znacznie zmalało, chociaż nadal istnieje.

Niepotrzebne utworzenie rezerwy zniekształca bilans oraz rachunek zysków i strat dwóch okresów: gdy ją utworzono – bezzasadnie rosną bowiem zobowiązania i spada wynik finansowy – oraz gdy rezerwę rozwiązano – następuje spadek zobowiązań i wzrost wyniku. Z kolei zaniechanie utworzenia rezerwy, gdy okoliczności wskazują na konieczność jej powołania, naraża spółkę na nadmierne ryzyko gospodarcze, w tym podział zawyżonego zysku.

Rezerwy tworzy się zatem, aby z jednej strony zabezpieczyć jednostkę przed stratami finansowymi możliwymi do poniesienia w przyszłości, z drugiej zaś – dla urealnienia wyniku finansowego. Wymaga tego realizacja dwóch nadrzędnych zasad rachunkowości: ostrożności oraz współmierności, tak aby sprawozdanie finansowe jasno i rzetelnie prezentowało sytuację finansową podmiotu.

Rezerwy mogą być jednak także narzędziem manipulowania wynikiem finansowym (jego „wygładzania”), to jest przenoszenia zysku z okresów „lepszyc” na „gorsze”. Wszystko to czyni z rezerw kategorię kontrowersyjną, której biegli rewidenci muszą w trakcie badania poświęcić szczególnie dużo uwagi.

Grupy Agora i Azoty reprezentują w przeprowadzonym badaniu spółki, w których wpływ rezerw na obraz przedsiębiorstwa zawarty w sprawozdaniu finansowym był relatywnie niewielki. Omawiana kategoria nie przesądzała bowiem o skali zadłużenia przedsiębiorstwa, nie kształtowała też istotnie wyniku finansowego na poziomie operacyjnym.

Kwoty utworzonych i rozwiązanych rezerw były natomiast kluczowe w latach 2019–2021 dla sum bilansowych, zadłużenia i wyniku finansowego badanych spółek energetycznych. Wynika to ze specyfiki działalności tych pomiotów. Produkcja energii elektrycznej z węgla generuje bowiem olbrzymie zagrożenia dla środowiska naturalnego. Eliminacja tego czynnika ryzyka wymaga ponoszenia w przyszłości znacznych nakładów, na które tworzone są rezerwy. Wymowne są tu przykłady dwóch grup kapitałowych: w PGE w 2020 roku zysk netto wyniósł 148 mln zł, a byłby wyższy o 7,3 mld zł, gdyby nie tworzone rezerw; w grupie Tauron w 2019 roku raportowano stratę netto w kwocie 11,7 mln zł, bez rezerw mowa byłaby o zysku 1,3 mld zł.

W obu analizowanych grupach spółek, w badanym okresie można dostrzec pewne atrybuty struktury tworzonych rezerw. O ile w grupach Agora i Azoty dominują rezerwy na odroczony podatek dochodowy oraz na świadczenia emerytalne i podobne, to w spółkach energetycznych na plan pierwszy wysuwają się rezerwy na koszty rekultywacji oraz z tytułu niedoboru uprawnień do emisji dwutlenku węgla.

Bibliografia

1. Gierusz B., *Modele alokacji podatku dochodowego w teorii i praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005.
2. Gierusz J., *Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości*, ODDK Gdańsk 2010.
3. Gierusz J., *Plan kont z komentarzem*, ODDK Gdańsk 2019.
4. Gościński K., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 37 „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”* [w:] *MSSF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza i M. Gierusza, ODDK Gdańsk 2017.
5. Gościński K., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 19 „Świadczenia pracownicze”* [w:] *MSFF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza i M. Gierusza, ODDK Gdańsk 2017.
6. Gmytrasiewicz M., *Dylematy kwalifikacji rezerw*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu”, Wrocław 2003, Nr 992.
7. Gmytrasiewicz M., *Rezerwy a koncepcja jasnego i rzetelnego obrazu* [w:] *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, pod red. J. Wojtyły, Wydawnictwo AE, Katowice 2000.
8. Grabiński K., *Determinanty kształtowania wyniku finansowego w teorii i praktyce europejskich spółek giełdowych*, Wydawnictwo UE, Kraków 2016.
9. Iwasieczko B., *Zobowiązania, rezerwy i pozycje warunkowe* [w:] *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, pod red. B. Nity i W. Hasika, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.

10. Kaczmarczyk A., *Koszty w postępowaniu restrukturyzacyjnym i upadłościowym w świetle regulacji prawnych*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2018, Nr 524.
11. Kalita J., Żuchowska H., *Dylematy tworzenia rezerw na zobowiązania*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” 2012, tom 4.
12. Kabalski P., *Rezerwy na zobowiązania – rodzaje i prezentacja w bilansie*, IV Ogólnopolski kongres praktyki rachunkowości, materiały konferencyjne, Warszawa 2003.
13. Kowalak R., *Koszty restrukturyzacji w świetle prawa bilansowego i prawa restrukturyzacyjnego*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu”, Wrocław 2017, Nr 480.
14. Kuzior A., *Rezerwy na restrukturyzację i ich odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, Szczecin 2013, Nr 58.
15. KSR 14 „*Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności*”, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej, z dnia 10 sierpnia 2021r. poz. 1019.
16. KSR 2 „*Podatek dochodowy*”, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów, z dnia 28 lipca 2010 r. Nr. 7 poz. 31.
17. *Krajowe Standardy Rachunkowości z ustawą o rachunkowości*, ODDK, Gdańsk 2014.
18. *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej*, IFRS, SKwP, Warszawa 2013.
19. Poniatowska L., *Rezerwy kapitałowe i ich znaczenie w działalności jednostki gospodarczej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, Szczecin 2016, Nr 2.
20. Skrodzka V., *Bieżący i odroczony podatek dochodowy w kształtowaniu wyniku finansowego netto przez małe podmioty gospodarcze*, „Studia Ekonomiczne” 2017, Nr 333.
21. Sierpińska-Sawicz A., *Rezerwy na świadczenia pracownicze w spółkach górniczych*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2016, Nr 4.
22. Szadziwska A., *Międzynarodowy Standard Rachunkowości 36 „Utrata wartości aktywów”* [w:] *MSSF w teorii i praktyce*, pod red. J. Gierusza, M. Gierusza, Gdańsk 2017.
23. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 120 z późn. zm.).

Informacje o autorach:

mgr Barbara Białas
absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego,
Polska

prof. dr hab. Jerzy Gierusz
Sopocka Akademia Nauk Stosowanych,
Wydział Ekonomii i Finansów, Polska
e-mail: jerzy.gierusz@sopocka.edu.pl